

ФІЛОСОФІЯ ТА ПОЛІТОЛОГІЯ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ КУЛЬТУРИ

ISSN 2663-0265 (print) ISSN 2663-0273 (online)

Journal home page: <https://fip.dp.ua/index.php/FIP>

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Тетяна Петрівна Хлівнюк

Кандидат політичних наук, доцент,
завідувач кафедри соціальних теорій,
Одеський національний університет
імені І.І.Мечникова,
вул. Дворянська, 2, Одеса, 65082, Україна

E-mail: khlivniuk@onu.edu.ua, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7636-9088>

УДК 316.4:332.02

Tetiana P. Khlivniuk

Candidate of Political Sciences,
Associate Professor,
Head of the Department of Social Theories
Odessa I.I. Mechnikov National University,
Dvorianska ave., Odessa, 65082, Ukraine

**ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ЧИННИК ДЕФОРМАЦІЇ
КЛАСИЧНИХ МОДЕЛЕЙ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ**
Received 21 May 2021; revised 15 June 2021; accepted 29 June 2021
DOI: 10.15421/352112

Анотація

Досліджуються соціальні зміни, зумовлені технологічним прогресом (Четвертою промисловою революцією), та їх вплив на інститут соціальної держави. Питання впливу технологізації на соціальну державу розглянуто з двох позицій: 1) як технологічний прогрес видозмінює модель соціальної держави і чи може призвести до «відмирання» цього інституту; 2) як технології модернізують наявні механізми функціонування класичних моделей соціальної держави. Аналізується вплив роботизації, зростання ролі штучного інтелекту на зайнятість населення (очікуване зростання безробіття). Висловлюється дослідницька гіпотеза, що технологічні новації можуть посилити фінансове навантаження на інститут соціальної держави, яка вже втратила свою стійкість з низки причин і потребує нагальної модернізації. Відтак авторка з'ясовує наявність/відсутність кореляції між технологічним прогресом та потребою реформування моделі соціальної держави з урахуванням соціальних змін на ринку праці та в інших сферах життєдіяльності. Констатована необхідність переосмислення змісту та форми соціальної держави з огляду на глобальні зміни останніх десятиліть. Підкреслено, що ці зміни спричинені цифровізацією, штучним інтелектом, зростанням незахищеності працівників, залучених до нестандартних форм зайнятості і не охоплені соціальним страхуванням. Водночас авторка відзначає невиправданість розгляду технологічного прогресу лише з позицій ризиків для класичних моделей соціальної держави, оскільки очевидними є її переваги, пов'язані зі спрощенням організації надання державами соціальної підтримки. Підкреслено, що технологічний прогрес відкриває як нові можливості, так і посилює наявні та спричиняє нові ризики для соціальної держави, стійкості державних фінансів. Авторка констатує: такі процеси вимагають зміни підходів до системи соціального забезпечення, інституційного «капітального ремонту» соціальної держави.

Ключові слова: *соціальна держава, Четверта промислова революція, технологізація, роботизація, штучний інтелект, зайнятість, платформна економіка.*

Technological factor of deformation of social state's classical model

Abstract

The social changes caused by technological progress (the Fourth Industrial Revolution) and their impact on the institution of the welfare state are studied. The impact of technologization on the welfare state is considered from two angles: 1) how technological progress modifies the model of the welfare state and whether it can lead to the "extinction" of this institution; 2) how technologies modernize the existing mechanisms of functioning of the welfare state's classical models. The influence of robotization, the growing role of artificial intelligence on employment (expected growth of unemployment) is analyzed. The article suggests the research hypothesis that technological innovations may increase the financial burden on the institution of the welfare state which has already lost its stability for a number of reasons and needs urgent modernization. The author then clarifies the presence / absence of a correlation between technological progress and the need to reform the model of the welfare state taking into account social changes in the labor market and in other spheres of life. The need to redefine the content and form of the welfare state in view of the global changes of recent decades has been stated. It is emphasized that these changes are caused by digitalization, artificial intelligence, growing insecurity of

workers involved in non-standard forms of employment and not covered by social insurance. At the same time, the author notes the unjustified consideration of technological progress only from the standpoint of risks for the classical models of the welfare state, as the advantages associated with simplifying the organization of social support by states are obvious. It is highlighted that technological progress opens both new opportunities and strengthens existing and causes new risks for the welfare state, the sustainability of government finances. The author states: such processes require change attitudes with regard to the social security system, institutional “overhaul” of the welfare state.

Key words: *welfare state, Fourth industrial revolution, technologization, robotization, artificial intelligence, employment, platform economy.*

Постановка проблеми.

Останніми десятиліттями відбуваються безпрецедентні зміни в організації життєдіяльності людей та функціонуванні держави завдяки технологізації. Штучний інтелект став реальністю; машини уже перевершують людей у виконанні багатьох завдань. Змінилися способи, швидкість виконання робіт. Відтак велика кількість роботи уже не виконується людьми; робочі місця щораз частіше виносяться на онлайн-платформи; працівники виконують виробничі задачі не будучи штатними працівниками; велика частина доходів працівників опиняється поза контролем держави, а відтак – не оподатковується. Всі ці процеси стали результатами Четвертої промислової революції (Індустрії 4.0 за визначенням економіста К.Шваба, запропонованого під час Всесвітнього економічного форуму в Давосі 2016 року).

Відтак для сучасних національних систем соціального забезпечення, які значною мірою фінансуються коштом платників податків (з доходів працівників), ці зміни загрожують складними наслідками. Назріло переосмислення природи та функціонування соціальної держави, виконання нею своїх функцій в контексті фундаментальних змін, спричинених цифровізацією, штучним інтелектом та мінливим статусом працівників. Якщо технології негативно впливають на наповнення бюджетів (зменшуються податки з заробітної плати та інші надходження), то з яких джерел фінансуватиметься виконання державою своїх соціальних функцій? У який спосіб національні держави зможуть гарантувати населенню певні соціальні стандарти, рівень добробуту? Ці питання потребують відповіді, до знаходження якої здійснюється долучаються різні науки, зокрема й політична.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Тематика впливу технологізації на соціальну державу є малорозробленою. Донедавна цей аспект не був заактуалізований, а деформацію класичних моделей соціальної держави вивчали передусім крізь призму глобалізації, демографії, але не технологічного прогресу. Відзначимо: дослідження консалтингової компанії Мак-Кінсі; опитування, проведені Євробарометром, дослідницьким центром П'ю. Науковий інтерес до проблеми виявляють інституції ЄС. Тематика розробляється передусім західними ученими (Х.Коттам [Cottam 2018], С. Лім [Lim 2020], Дж.Райлі [Riley 2017], К. Форд [Forde 2017] та ін.); поступово з'являються й напрацювання українських політологів (І.Вдовичин [Khoma & Vdovychyn 2020], С.Наумкіна та О.Зіскін [Наумкіна, Зіскін 2019], Н.Хома [Khoma & Vdovychyn 2020; Хома 2013] та ін.).

Формулювання цілей статті.

Метою дослідження є аналіз впливу технологічного прогресу, зокрема Четвертої промислової революції, та їх вплив на інститут соціальної держави. Питання впливу технологізації на соціальну державу розглянуто з двох позицій: 1) як технологічний прогрес видозмінює модель соціальної держави та чи може призвести до «відмирання» цього інституту; 2) як технології модернізують наявні механізми функціонування класичних моделей соціальної держави, видозмінюючи їх.

Виклад основного матеріалу.

На перетині двох процесів – технологічного поступу та функціонування інституту соціальної держави – сьогодні загострюється питання про потребу нової архітектури соціального захисту, нової моделі соціальної держави. Тут йдеться про два аспекти: 1) со-

ціальна держава повинна враховувати ті соціальні зміни, які спричинені технологізацією; 2) соціальна держава має скористатися в своїй організації з технологічних новацій, набуваючи моделі «цифрової соціальної держави» (Digital Welfare State).

Погодимось з думкою, що «технологічний прогрес відкриває як нові можливості, так і посилює наявні та спричиняє нові ризики для соціальної держави, стійкості державних фінансів» [Наумкіна & Зіскін 2019: 57]. Відтак сучасні моделі «соціальної держави віддзеркалюють нові тенденції розвитку суспільства, пов'язані з [...] технологіями» [Хома 2013: 27].

За останнє десятиліття уряди більшості держав прийняли стратегії трансформації державних послуг, зокрема й у соціальній сфері, за допомогою технологій. За найбільш оптимістичним підходом, бідність та соціальна уразливість є тими проблемами, які потенційно можуть бути виправлені/пом'якшені за допомогою технологічних інновацій. Бачимо, навіть на прикладі України, що технологічний прогрес позитивно впливає на виконання державами соціальних функцій. Взяти хоча б приймання онлайн-заявок на надання соціальних послуг, наявність алгоритмів, за допомогою яких визначається потенційне коло заявників на певні види підтримки.

Водночас навіть у розвинених державах зберігається проблема недостатньої цифрової грамотності, яка для частини громадян утруднює взаємодію з інститутом соціальної держави. До прикладу, у такій високотехнологічній спільноті як британська у 2019 році 470 тис. осіб потребували допомоги, щоб подати цифрову заявку на нещодавно запроваджену комплексну допомогу «Універсальний кредит» (Universal Credit) [Youle 2019]. Клопотання про надання цієї допомоги подається виключно через систему онлайн-заявок. Відтак майже півмільйона британців (462 тис. станом на початок 2020 р.) з числа тих, хто потребував таку державну допомогу, мали проблеми з поданням заявки онлайн. Це призводить до ситуації, що частина потенційних заявників може не скористатися правом на отримання універсального кредиту.

Бачимо неоднозначну ситуацію. З одного боку, технології сприяють спрощеному, деюрократизованому, вільному від корупційного чинника, оперативному функціонуванню інституту соціальної держави. З іншого боку, ті, хто чи не найбільше потребують соціальної підтримки, через динамічну віртуалізацію соціальної функції сучасної держави, ризикують залишитися неохопленими її програмами. В цю групу найперше потрапляють самотні особи похилого віку, особи з наднизькими доходами, безхатченки, люди з обмеженими можливостями, ті, хто не має технічних засобів для виходу в Інтернет, відповідних умінь та навичок роботи з потрібними програмами для ідентифікації особи тощо. Натомість особи молодшого віку, з вищим рівнем освіти та доходу, навпаки, цифровізацію соціальної держави уважають великим благом, яке спрощує реалізацію соціальних прав.

Водночас стрімка технологізація може мати й наслідки іншого типу. Існує припущення, що стрімкий технологічний прогрес та інновації зумовлять втрату багатьма робочих місць, які будуть замінені роботизованою та іншою технікою, а віднедавна – і штучним інтелектом. Починаючи від XVI століття науковий прогрес зумовив появу технологічних новацій, а відтак актуалізував цю проблему. Парові машини Т.Севері (1698 р.), Д.Папена (1674, 1698 рр.), Т.Ньюкомена (1712 р.), І. Ползунова (1763 р.), Дж.Ватта (1776, 1782 рр.) є яскравим прикладом такого прогресу та ілюстрацією того, як технології впливають на зайнятість. Парові машини, особливо розробки Дж. Ватта, дали старт формуванню промислового сектора (Перша промислова революція). Саме англійські луддити першими виступили проти технологічного прогресу, який позбавив їх робочих місць. І кожна наступна з чотирьох промислових революцій тією чи іншою мірою впливали на ринок праці, а в останнє століття – ще й на інститут соціальної держави.

Ще Дж.М.Кейнс у 1930-х роках постулював свою теорію технологічного безробіття. Розглядаючи проблему такого безробіття, він уважав, що труднощі, зумовлені технологічним прогресом, мають тимчасовий характер. Хоч у короткостроковій перспективі ефект пе-

реміщення робочої сили може домінувати, в довгостроковій перспективі приріст ефективності призведе до зростання кількості робочих місць. Наприклад, впровадження автомобілів у щоденні перевезення колись справді призвело до значного скорочення робочих місць, пов'язаних з кіньми. Однак довкола автотранспорту з'явилися нові галузі, що позитивно вплинуло на зайнятість. Як приклад, можна навести робочі місця у мотелях та індустрії швидкого харчування, що виникли для обслуговування автомобілістів та водіїв вантажівок [Anderson, Rainie & Vogels 2021], служби автомобільних доріг, автозаправні станції, автосалони та багато іншого.

Наразі складно спрогнозувати, чи у випадку Четвертої промислової революції наслідки будуть подібними. Ще у 1961 році журнал «Time» спрогнозував [Automation Jobless 1961], що автоматизація не створить достатньо нових робочих місць для групи некваліфікованих робітників, яких поступово замінить техніка. І уже в 1962 році президент США Дж.Ф.Кеннеді заявив: «основною внутрішньою проблемою ... 1960-х [є] підтримка повної зайнятості в той час, коли автоматизація ... замінює людей» [News conference... 1962]. Наступник Дж.Ф.Кеннеді президент Л. Джонсон у 1964 році створив спеціальну комісію (Blue-Ribbon National Commission on Technology, Automation and Economic Progress) для вивчення питання узалежненості автоматизації виробництва та скорочення робочих місць, росту безробіття. Комісією було зроблено колегіальний висновок: технологічний прогрес не має загрозового впливу для росту безробіття у США. Голова комісії Г. Р. Боуен зацентрував, що «технології ліквідують робочі місця, але не роботу» [Bowen & Mangum 1966].

Однак нині ситуація кардинально змінилась у порівнянні зі 1960-ми роками під впливом безпрецедентної цифровізації економіки, за якої комп'ютери та інформаційно-комунікаційні технології відіграють головну роль. Завдяки зростанню обчислювальних потужностей ми вже живемо в епосі, коли штучний інтелект став реальністю, техніка перевершує людей у ряді когнітивних завдань. Науковий

розвиток прогресує настільки стрімко, що його наслідки для економіки, соціальної сфери важко прогнозуються, опираючись на наслідки трьох попередніх промислових революцій. Людство уже переходило, як ми уже згадували вище, від гужового транспорту до автомобільного (що само по собі створило велику кількість робочих місць), але нині входимо в фазу самокерованих транспортних засобів. Така ситуація, пов'язана зі заміщенням людей штучним інтелектом, дуже сильно актуалізує питання про можливі наслідки технологічного поступу для економіки та соціальної сфери. Наразі ці наслідки не є чітко прогнозовані. Насправді відкритими зберігаються питання: чи штучний інтелект витіснить нас з робочих місць? якщо природа наших виробничих процесів змінюється, як виглядатиме робота в майбутньому? чи зможе соціальна держава зберегтися як модель в умовах цифрової революції?

Наведемо кілька прогнозів, озвучених за результатами дослідження McKinsey Global Institute [Manyika, Lund, Chui et al 2017]:

- до 2030 року близько 400 млн працездатних осіб (це 14% загальнопланетарної робочої сили) втратять роботу через те, що їх функції виконуватимуть програми, роботи;

- 53% працівників вважають, що автоматизація значно змінить чи зробить їх роботу соціально непотрібною вже в найближче десятиліття; лише 28% через специфіку своєї роботи вважають такий сценарій малоімовірним;

- 77% працівників прогнозують, що невдовзі будуть вимушені набути нових навичок або уповні перекваліфікуватися через роботизацію.

Опитування дослідницького центру Pew [Smith & Anderson 2017], присвячене технологіям і суспільству, показало, що 72% американців занепокоєні своїм майбутнім, в якому роботи та комп'ютери можуть виконувати багато робіт, досі виконуваних людиною. Близько $\frac{3}{4}$ американців очікують збільшення нерівності між багатими та бідними, якщо машини можуть виконувати багато видів робіт, досі виконуваних людиною; лише $\frac{1}{4}$ опитаних мають сподівання, що економіка створить багато

нових, більш оплачуваних робочих місць.

Опитування Євробарометра [Special Eurobarometer 460 2017] показало: 74% громадян з держав-членів ЄС вважають, що завдяки роботам, штучному інтелекту більше робочих місць зникне, ніж буде створено; однак набагато менший відсоток (44%) вважає, що їх робочому місцю загрожує ліквідація у результаті технологічного прогресу.

Зауважимо, що вплив промислових революцій, технологізації на зайнятість працездатного населення не є проблемою, характерною виключно ХХІ століттю. Нинішня промислова революція іменується «Четвертою», що вказує на історичну ретроспективу такого процесу. Віддавна будь-які масштабні процеси автоматизації виробничих процесів призводили до переміщення робочої сили. Досі в довгостроковій перспективі приріст ефективності компенсувався, створювалися нові робочі місця, з'являлися соціально затребувані професії. Однак нинішні процеси технологізації не можна порівняти за масштабами з попередніми промисловими революціями, що й активізує дебати про потенційні зміни на ринку праці та роль соціальної держави у гарантуванні гідного рівня громадян. З одного боку, зменшаться надходження в бюджет від оподаткування заробітної плати, з іншого – зросте чисельність безробітних, а значить і виплат на їх соціальну підтримку. Втім, залишається дискусійним і потребує моніторингу питання, чи масштабні зміни на ринку праці через зростання безробіття потенційно здатні підірвати стійкість систем соціального забезпечення розвинених держав, зокрема – через збільшення навантаження на ці системи у результаті росту безробіття, а відтак – і бідності. Чи зуміє держава в умовах цифровізації економіки, зростання рівня безробіття, зокрема й з причини технологічного прогресу, гарантувати належне виконання соціальної функції?

Сучасний підхід до трактування соціального захисту (до прикладу, у викладі Європейської комісії) передбачає забезпечення громадян «від фінансових наслідків соціальних ризиків: погане самопочуття, старість, втрата роботи, а також сприяє запобіганню та зменшенню бідності та соціальної ізоляції»

[European Commission 2018]. Ключове питання: наскільки ефективно інститут соціальної держави реалізовуватиме ці завдання в умовах численних технологічних, глобалізаційних, а віднедавна ще й пандемічних викликів?

Не можна упустити той факт, що завдячуючи Четвертій промисловій революції набуває масштабів платформова економіка, нестандартні форми зайнятості, однак їх функціонування наразі має великі застереження у контексті соціального захисту. З цього приводу Європейська Комісія наголосила: нестандартні форми зайнятості не використовують типових контрактів з працівниками, що залишає їх «без достатнього доступу до соціального захисту через їхній статус на ринку праці або тип трудових відносин» [European Commission 2018]. Працівники, які виконують роботу в межах нестандартних форм зайнятості, стикаються з багатьма проблемами не лише з точки зору соціального захисту, а й з точки зору заробітку:

1) низька заробітна плата. Лише кільком сегментам працівників вдається заробляти вище середнього рівня доходу [Codagnone, Abadie & Biagi 2016]. Середній рівень заробітної плати зазвичай є значно нижчим від мінімальної заробітної платні. Наприклад, у Франції розрив між середньою оплатою праці працівників платформ та мінімальною заробітною платою становить 54,1% [Forde, Stuart, Joyce et al 2017];

2) обмежені можливості заощаджувати або інвестувати в пенсії. Причиною цього, найперше, є вищевказана низька заробітна плата [European Commission 2018];

3) обмежений доступ до інститутів соціального захисту; часткова або навіть цілкова виключеність працівників платформ від багатьох форм соціального захисту. В опитуваннях громадської думки особи, зайняті у межах платформової економіки вказували, що вони були обмежені в доступі до державної соціальної допомоги в випадках інвалідності, старості, вагітності, догляду за неповносправним або безробіття [Codagnone, Abadie & Biagi 2016; Forde, Stuart, Joyce et al 2017];

4) обмеження прав на участь у колективних переговорах [Forde, Stuart, Joyce et al

2017; Riley 2017];

5) працівники платформи також уразливіші до порушення конфіденційності та різноманітних дискримінацій [Codagnone, Abadie & Biagi 2016].

Отже, соціальні гарантії тих працівників, які нині завдяки Четвертій промисловій революції працюють на різноманітних платформах, новітніх нестандартних формах зайнятості, потребують належного унормування. Бо наразі маємо у більшості розвинених держав ситуацію фактичної сегрегації таких категорій працівників від механізмів соціального захисту, які наявні за класичних форм зайнятості [Forde, Stuart, Joyce et al 2017]. Навіть у тих високорозвинених спільнотах, зокрема з-поміж держав-членів ЄС, нетрадиційні працівники та самозайняті постають перед труднощами при реалізації конституційно гарантованих соціальних прав, оскільки відпрацьований час, коли вони змінюються від одного статусу до іншого, неправильно накопичується. Такі процеси актуалізують оцінку, дану Всесвітнім економічним форумом про те, що Четверта промислова революція водночас потребує й революції соціальної [Cottam 2018].

Відтак інститут соціальної держави повинен враховувати, що нинішня система соціального захисту спрямована на традиційно зайнятих працівників, а нетрадиційні, самозайняті стикаються з прогалинами у законодавчому забезпеченні. Водночас, якщо система соціального захисту уповні охопить працівників нетрадиційних форм зайнятості, то це посилить тиск на інститут соціальної держави та його здатність реалізовувати гарантовані соціальні права та обов'язки, якщо тільки не буде налагоджено надійні інструменти оподаткування доходів громадян (незалежно від форми їх зайнятості).

Констатуємо, що ще в роки Третьої промислової революції соціальна держава зазнала значних змін. Цьому технологічний прогрес сприяв меншою мірою, а більшою – інші чинники (демографічна криза, глобалізація, зниження темпів промислового росту тощо). Однак уже на рубежі XX та XXI століть індивідуалізація трудових відносин сприяла входженню в кризу колективних форм захисту

працівників, кризи принципу солідарності. Вже тоді у соціальному законодавстві посилювався акцент на посиленні частки соціальної відповідальності у сфері соціального захисту на самого індивіда. Маються на увазі розвиток добровільних систем соціального страхування, накопичувальних програм, стимулювання державою підприємницької ініціативи особи, підняття пенсійного віку тощо [Александрова 2019: 125]. З такими процесами синхронізувалося звуження державних гарантій у сфері соціального забезпечення: обмежувався період виплат допомоги безробітним, зростав пенсійний вік, звужувався перелік медичних послуг, які надавалися за програмами соціального страхування, більш адресний характер надання соціальної підтримки тощо.

Висновки.

Отже, деструкція фундаментальних основ соціальної держави почалась задовго до нинішнього технологічного стрибка. Четверта промислова революція не є серед засадничих причин цього, однак ще більше знизилася стійкість класичних моделей соціальної держави та актуалізувала питання зміни її архітектури. Якщо в результаті технологізації, розвитку штучного інтелекту та робототехніки, кількість зайнятих справді істотно знизиться, то ріст безробіття зумовить: 1) зниження сплачуваних працівниками соціальних внесків до бюджету; 2) зростання виплат на підтримку тих, хто втратив роботу. Очевидно, що розмір таких виплат буде узалежнений від зменшення наповненості бюджету. Можлива ситуація, коли розмір державної підтримки безробітних не буде покривати мінімальні потреби людини.

За такої ситуації державні інституції мають діяти на випередження. Наприклад, шляхом правового унормування не лише традиційних форм найманої праці, а й численних інших форм зайнятості, відрахування з доходів працівників яких також наповнюватимуть бюджет. Однак наразі спостерігаємо, що політико-правові інститути навіть найбільш розвинених держав у цьому напрямку докладають недостатніх зусиль. Соціальна держава була впроваджена й залишається моделлю, у якій домінуюча кількість працездатного насе-

леннях більшу частину свого життя проводять працюючи, а зароблене цією працею є їх основним доходом. Відтак для більшості людей скорочення відпрацьованого часу або узагалі втрата роботи означатиме зниження/втрату доходів, падіння рівня життя, маргіналізацію тощо. Це несприятливий сценарій для будь-якої держави, яка зацікавлена у стійкому та зростаючому середньому класі.

Наразі справді відсутні переконливі аргументи, що технологізація, розвиток штучного інтелекту та робототехніки неодмінно призведе до масового безробіття, що посилить тиск на інститут соціальної держави. На поточному етапі названі процеси не мають своїм наслідком зростання безробіття. Очевидним є те, що «штучний інтелект та пов'язані з ним технології потенційно матимуть набагато ширший вплив, ніж роботизація, торкнувшись не лише виробництва (відносно невеликий сектор), але й усіх секторів послуг» [Petropoulos, Marcus, Moës, Bergamini 2019: 139]. Наразі у середньо- та довгостроковій перспективі важко передбачити вплив штучного інтелекту, Big Data, машинного навчання на зростання безробіття, а відтак – навантаження на систему соціального захисту. Очевидно, що ці технології справді усунуть частину робочих місць, однак можуть й зумовити нові можли-

вості для працівників. Наразі можна ствердно констатувати значну динаміку на ринку праці, його нову конфігурацію, але як це вплине на безробіття, ріст бідності, а значить і навантаження на соціальну сферу тої чи іншої держави, потребує дослідження в динаміці.

Очевидно, що на часі є публічне обговорення таких програм, які потенційно дозволили б працездатному населенню в умовах технологізації зменшити час роботи, але при цьому не зіткнутися зі зuboжінням. Варіантами може слугувати запровадження безумовного базового доходу або ж суспільства могли б рухатися до систем соціальної власності, поява нових видів податків та ін. Мета таких програм попри часті їх оцінки як утопічних або ж складно реалізованих, полягає, у недопущенні бідності, маргіналізації працездатного населення в умовах масштабних соціальних змін. Це підводить нас до думки про потребу нового соціального договору, який опирався б на консенсус суспільства щодо новітніх компенсаційних механізмів, які б убезпечували особу від різних соціальних викликів, зокрема й зумовлених технологізацією. Соціальна держава має пройти інституційний «капітальний ремонт», а суспільство має вибудувати нову філософію того, що сьогодні означає бути цінним членом спільноти.

Бібліографічні посилання

- Anderson, J., Rainie, L., Vogels, E.A. (2021). *Experts Say the 'New Normal' in 2025 Will Be Far More Tech-Driven, Presenting More Big Challenges*. Washington: Pew Research Center.
- Automation Jobless (24 Feb 1961). *Time*. Retrieved May 11, 2021 from <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,828815-2,00.html>
- Bowen, H.R., Mangum, G.L. (Eds.) (1966). *Automation and economic progress*. Prentice-Hall: Englewood Cliffs.
- Codagnone, C., Abadie, F., Biagi, D. (2016). *The Future of Work in the "Sharing Economy" – Market Efficiency and Equitable Opportunities or Unfair Precarisation?* Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cottam, H. (2018). *The Fourth Industrial Revolution needs a social revolution, too. Here's how we can make this happen*. World Economic Forum. Retrieved May 19, 2021 from <https://www.weforum.org/agenda/2018/06/fourth-industrial-revolution-social-revolution-radical-help-hilary-cottam/>
- European Commission (2018). *Impact Assessment accompanying the document Proposal for a Council recommendation on access to social protection for workers and the selfemployed, SWD(2018)070 final*. Retrieved May 08, 2021 from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0070&from=EN>
- Forde, C., Stuart, M., Joyce, S. et al (2017). *The Social Protection of Workers in the Platform Economy*. Brussels: European Parliament's Committee on Employment and Social Affairs.
- Khoma, N., Vdovychyn, I. (2020). Deconstruction of the Welfare State: The Impact of Globalization and Technological Factors. *Revija za socijalnu politiku*, 27(3), 269-285. <https://doi.org/10.3935/rsp>

v27i3.1696

- Lim, S. (2020). Embedding technological transformation: the welfare state and citizen attitudes toward technology. *European Political Science Review*, 12(1), 67-89. <https://doi.org/10.1017/S1755773919000341>
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M. et al (2017). *Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of automation*. Chicago: McKinsey Global Institute.
- March of the machines. A special report on artificial intelligence (25 June 2016). *The Economist Special Report*. Retrieved May 01, 2021 from <https://www.economist.com/weeklyedition/2016-06-25>
- News conference 24, February 14, 1962. President John F. Kennedy*. Retrieved May 08, 2021 from <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-press-conferences/news-conference-24>
- Petropoulos, G., Marcus, J.S., Moës, N., Bergamini, E. (2019). *Digitalisation and European Welfare States*. Brussels: Bruegel.
- Riley, J. (2017). Regulating Work in the ‘Gig Economy’. In: M. Roennmar, J.J. Votinius (Eds.), *Festschrift Till Ann Numhauser-Henning* (pp. 669-683). Lund: Juristförlaget i Lund.
- Smith, A., Anderson, M. (2017). *Automation in Everyday Life*. Washington: Pew Research Center.
- Special Eurobarometer 460. Report. Attitudes towards the impact of digitisation and automation on daily life* (2017). Brussels: European Commission.
- Youle, E. (2019). «Digital Exclusion»: 470,000 Need Help To Apply For Online-Only Universal Credit. Retrieved May 28, 2021 from https://www.huffingtonpost.co.uk/entry/universal-credit-online-only-help-apply_uk_5c617f69e4b0e0ec79b262a34
- Александрова, А.В. (2019). Четвертая промышленная революция и концепция развития социального законодательства. *Философия права*, 4(91), 122-129.
- Наумкіна, С., Зіскін, О. (2019). Технологічний чинник видозміни інституту соціальної держави. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Політичні науки*, 4, 53-58. <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2019.4.8>
- Хома, Н.М. (2013). *Моделі соціальної держави: світовий та український досвід*. Київ: Юридична думка.

References

- Aleksandrova, A.V. (2019). Chetvertaya promyshlennaya revolyutsiya i kontseptsiya razvitiya sotsialnogo zakonodatelstva [The Fourth industrial revolution and the concept of development of social legislation]. *Filosofiya prava*, 4(91), 122-129. (in Russian)
- Anderson, J., Rainie, L., Vogels, E.A. (2021). *Experts Say the ‘New Normal’ in 2025 Will Be Far More Tech-Driven, Presenting More Big Challenges*. Washington: Pew Research Center.
- Automation Jobless (24 Feb 1961). *Time*. Retrieved May 11, 2021 from <http://content.time.com/time/subscriber/article/0,33009,828815-2,00.html>
- Bowen, H. R., Mangum, G.L. (Eds.) (1966). *Automation and economic progress*. Prentice-Hall: Englewood Cliffs.
- Codagnone, C., Abadie, F., Biagi, D. (2016). *The Future of Work in the “Sharing Economy” – Market Efficiency and Equitable Opportunities or Unfair Precarisation?* Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Cottam, H. (2018). *The Fourth Industrial Revolution needs a social revolution, too. Here’s how we can make this happen*. World Economic Forum. Retrieved May 19, 2021 from <https://www.weforum.org/agenda/2018/06/fourth-industrial-revolution-social-revolution-radical-help-hilary-cottam/>
- European Commission (2018). *Impact Assessment accompanying the document Proposal for a Council recommendation on access to social protection for workers and the selfemployed, SWD(2018)070 final*. Retrieved May 08, 2021 from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0070&from=EN>
- Forde, C., Stuart, M., Joyce, S. et al (2017). *The Social Protection of Workers in the Platform Economy*. Brussels: European Parliament’s Committee on Employment and Social Affairs.
- Khoma, N., Vdovychyn, I. (2020). Deconstruction of the Welfare State: The Impact of Globalization and Technological Factors. *Revija za socijalnu politiku*, 27(3), 269-285. <https://doi.org/10.3935/rsp.v27i3.1696>
- Khoma, N.M. (2013). *Modeli sotsialnoi derzhavy: svitovyi ta ukraïnskyi dosvid* [Models of the welfare state: global and Ukrainian experience]. Kyiv: Yurydychna dumka. (in Ukrainian)
- Lim, S. (2020). Embedding technological transformation: the welfare state and citizen attitudes toward technology. *European Political Science Review*, 12(1), 67- 89. <https://doi.org/10.1017/S1755773919000341>
- Manyika, J., Lund, S., Chui, M. et al (2017). *Jobs lost, jobs gained: Workforce transitions in a time of*

- automation*. Chicago: McKinsey Global Institute.
- March of the machines. A special report on artificial intelligence (25 June 2016). *The Economist Special Report*. Retrieved May 01, 2021 from <https://www.economist.com/weeklyedition/2016-06-25>
- Naumkina, S., Ziskin, O. (2019). Tekhnolohichniy chynnyk vydozminy instytutu sotsialnoi derzhavy [Technological Factor of Change of Institute of the Welfare State]. *Bulletin of the Vasyl' Stus Donetsk National University. Series Political sciences*, 4, 53-58. <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2019.4.8> (in Ukrainian)
- News conference 24, February 14, 1962. President John F. Kennedy*. Retrieved May 08, 2021 from <https://www.jfklibrary.org/archives/other-resources/john-f-kennedy-press-conferences/news-conference-24>
- Petropoulos, G., Marcus, J. S., Moës, N., Bergamini, E. (2019). *Digitalisation and European Welfare States*. Brussels: Bruegel.
- Riley, J. (2017). Regulating Work in the 'Gig Economy'. In: M. Roennmar, J.J. Votinius (Eds.), *Festschrift Till Ann Numhauser-Henning* (pp. 669-683). Lund: Juristfoerlaget i Lund.
- Smith, A., Anderson, M. (2017). *Automation in Everyday Life*. Washington: Pew Research Center.
- Special Eurobarometer 460. Report. Attitudes towards the impact of digitisation and automation on daily life* (2017). Brussels: European Commission.
- Youle, E. (2019). «Digital Exclusion»: 470,000 Need Help To Apply For Online-Only Universal Credit. Retrieved May 28, 2021 from https://www.huffingtonpost.co.uk/entry/universal-credit-online-only-help-apply_uk_5c617f69e4b0e4ec79b262a34